

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

34.

ERŐGYÚJTÁS

Ballasi kihantolásától elfáradva üldögélek a parton, fűszálat rágcálva bontogatom az otthonról küldött pironगतó leveléket.

De én, a Tiszajárásomat szemrehányó ítélettel illető bírálóimnak leginkább kalapot emelek, és lehajtott fejjel fogadom, hogy kedvenc tücsök-bogár témáimat, emberit, állatit nem húzom-vonom isten-világ untáig, hanem ezután csak ugrok minden látott közlendőnek a legeslegközepébe. Minek is mindig visszamenni az ősforráshoz egy-egy kupa vízért? — ahogy mondják.

Ha igazán forró a számban a téma, azt sebesen köpködjem ki, ahogy bírom. Akkor igazi. És a szerkesztőm is dunnyogni kezd, hogy igazat beszélnek, akik a Tiszajárást hosszalják. Kérdi is:

— Mikor lesz vége a Tiszának?

— Annak soha! Mindig volt és lesz. Derül, borul, ő csak megy a maga taposta útjain. Még elballagdál annyi ideig, amennyi ideje elkezdte. Most tarthat élete derekán, de inkább annál is időbb. Nagy idő az, mégis csak halovány porszeemeit tudjuk múltjának, a partján élteknek a történelméből fölmarkolni. Abból is csak némely kvarckristály, aranyrögöcske csillan meg beszédesen a tenyerünkön. Vagy csukjuk be a szemünket? Többre megyünk, ha nem látjuk? Hiszen kítátott szemmel is néha csak bámulunk. Messzi idők ködéibe vész el a számunkra olykor talán nagyon is tanulságos múlt.

Megtehetjük, hogy tudomást sem veszünk róla. De hát bölcs lenne-e így cselekedni?

— No, hiszen, csak nem a Tiszajárásból kiindulva rajzoljuk meg a ragyogó jövőnkbe vezető utat?

A kiadó igazgatósága is tűkön ül már, hogy anyagi romlásba zuhan a cég, ha a vizecskéről ennyi mindent összekubikolunk. Mert a víz az víz fönt is, lent is! Vegyünk mintát belőle húsz helyen. Vegyünk harminc mérőhelyen! Tisza az mindenütt! Minek cifrázni. Nem múlt századi slingelt szárú vőlegénygatya az.

Anyagi okoknál fogva pedig a Tiszátáj 12 számát összevonjuk hatra. Vonjuk össze a Tiszát is. Miért? A szabályozáskor le tudták vágni vagy 140 helyen a kanyarulatait? Pedig akkor nem ismerték a markológépeket, a szállítószalagokat. Csak az ásót, lapátot, talicskát. S volt emberi erő, akarat, szakértelem. Most elég egy tollvonás. Levágjuk vele a nagy kanyarulatú bugyrokot. Attól még víz a víz.

— De hát ez balgaság! A Tiszát nem lehet megszüntetni! Forrását nagy szélű tótkalappal eldugni, folyását eltorlaszolni. Nem is hagyja magát. Az valahol kikukkant. Váratlan időkben, helyeken megjelenik. Próbálták már, mióta emlékezetünkkel utolérjük a szabályozás történetét. Árkoltatták, rőzsézték, térítgették. Egy ideig túrté, aztán erőt gyűjtött, hazaszökött régi birodalmába. Jót nevetett a markába. Miközben éppen rítottak a megkárosodott népek a partjain. Mert hazajöttével az elbizakodott toporgók, kapzsjk használni kezdték a tőle elcsalinkázott járóföldeket. Csak lassan tanulgatták meg egyszerűbb törvényeit. Hogy amit nem lehet, azt nem lehet. Házakat a területére építeni!

Szóval jó lesz óvatosabban bánni a Tiszával.

Tudomást se venni róla, azt lehet. Attól ő még megy az útján. Beleköpní, szidni is szabad.

Mocskot belemosni tilos! Mégis beleeresztik. Vissza is út mindjárt. Elveszejtí a halát. Fájjalja bizonyosan. A hal úgy hozzátartozik életéhez, ahogy énekesmadár a galéria erdőhöz. Mi az anélkül? Néma kriptá.

Fájdalma még nagyobb, hogy ereje kihasználatlanul elfolyik. Mert mit össze tudna teremteni nekünk egy kis anyagi befektetés után, ingyen! Ha gyöplűjét a kezünkbe tudnánk kaparintani.

De hát mi mindig is gazdag népek voltunk a magunk szegénységében. Pusztá gyönyörködésre tartjuk csak a Tiszát. Ahogy pávát tartott a kivagyí paraszt. A szépségén kívül semmi hasznát nem látta. Néha ugyan öntözünk a folyóból, bögrével meregetve vizét. Néha hajózzuk, itt-ott erőműhöz duzzasztjuk. De ezzel ő a kisujját mozdítja csupán. Víz tározók? Ástunk már olyat is. De hát mezítlábasan nem lehet neki gödörédényt tartani. A maga alá hordott talajon ő az úr. Minden hajszálnyi kis csövecskéjét ismeri egykori járatainak. Azokon át messzi földekre kiszökődös, rontja a táj termőterületeit. Sokfalus határterületeket mélységes sártengerré tesz, azokon a gépek elmerülnek.

— De sok kíváncsún van ökelmének!

— Nagy a természete, annyi bizonyos. De nincs azon mit csodálkozni. Annyi ezer eszten-deje, mióta itt jár-ke, surran, oson, szalad, rohan, illan, hát kiismerhette a maga természetét. És abból nem enged. Nekünk kell a törvényeit ismerni s élni vele. Van néhány megfogalmazható tulajdonsága. Például az, hogy vízből van. Meg mederágyból, két partból. És mindig, de mindig lefelé folyik. Igaz, ez is csak látszat.

Hogy hajós nyelven fejezzük ki magunkat, olykor hegymenetnek indul, azaz fölfelé, a saját folyása ellen. Amikor zsilipelik, kilométerekre visszafelé türemkedik. Nem a forrásáig lá-bal, hanem csak addig, amíg megtölti az edényét. Beáll az egyensúly. Ha nem töltetik tovább a megparancsolt mélyedést. Ha csak eresztik, eresztik, kilép a gátak közül, s megindul megint-csak lefelé. Mindig a tengernek.

Hanem időnként a Duna is berekeszt neki. Amikor ő jön nagy áradmányával lefelé, s a Tisza középerejével ballagva akar összelelkezni vele. De az ilyenkor nem ér rá rokonozások-kal foglalkozni, elég a maga terhé odébb szállítani. Óriási víztömegeivel visszaduzzasztja a Tiszát. Szegeden, Szolnokon szaladoznak a szakemberek. Zajok nélkül bonyolódik a vissza-felé menő víz áradata. Nincs baj belőle. A halászok úgy vélekednek az eseményről, hogy „jád-zanak a folyók”. Ahogy a halak jádznak benne. Ahogy ember játszik olykor. Attól ember. Megteszi ezt a Tisza is folyófiaival. Hogy nem tudja fogadni jövésüket. Pedig néha azok is megbuggyannak, sürgős lenne a találkozás Tisza-nyával. Mivel az nem fogadhatja őket, ott eresztik el vizeiket, ahol a leggyöngébb a partjuk. Akkor aztán úsznak a szénaboglyák, szalad a lábön maradt termés. Útrakel a góré, a fabudi, faház, néha gyárak, műhelyek is meg-buggyannak. Nagy a kár.

Hanem azért, hogy bírálóim intelme szerint túlságosan el ne ögyelegjünk a mondandónk sodorvonalától, kezdjük az elején.

Bár a látszólagos kitérés nagyon is ideillik, mert érzékeltetnem kell, mekkora folyó part-járól beszélgetek. Ma is száznál több települést hurcol a két partjának hazai területén. És a hossza, még így is, közel ezer kilométer. Ezért a történelme is, ahogy pöngettük már néhány-szor, a messzi kódös évezredekbe vész. Tapogattják persze hivatásos régészcseregek, levél- és könyvtárosok, vízi szakemberek, mélybúvárok. Eredményeiket ólombetűbe véve közlik, s örülünk sikereiknek. Ezek a históriai ismeretkupa-cok csak tovább biztatnak bennünket: ke-reszni, kutatni! Csuda-e, hogy ekkora víz mellett csak tovább gerjedezik az étvágy?

Ugyan, ha jól emlékszem, már mohódzó bajuszú legényke koromban igen magas éhség-érzet mozgósított néhány cimborámmal együtt a világ mindenevésére. A szépre, jóra, tudá-lomra. Igaz, kevés is volt belőle. A világra való éhség, annak megévése, akkor még nem tud-tuk, atavisztikusan öröklődött, létezett idegrendszerünkben.

Régi históriások, akik művelt nyugatiak voltak, a gyepük kerítéseinek hasadékaín át les-ték balga őseink életvitelét. Messziről. Így láthatták, hogy a honfoglalók nyereg alatt puhított húst esznek. Holott a nyeregkápára akasztott szűtyőkből vették elő a valahol elejtett vadat, azt sütötték-főzték. Ez még csak gyöngé magyarázat az örökölt ősi étvágyunkra. Hanem ezek az egykor való lantpöngetve kultúrát rögzítő krónikaírók azt látták, hogy a barbár magyarok kivénhedett, de nagy bölcsességet, harci vitézséget tudhattak magukénak. Hogy az kárba ne

vessen, hogy az áthagyományozódjon az utódokra, hát fogták az arra érdemes elődöt, szépen megeszegették. Vagy legalábbis eszegettek belőle. Lejjebb ereszkedve, Szeren pedig, a vérszerződéskor, megintcsak külhonos írók tolla nyomán tudjuk, serlegekbe eresztették volna vezéreink a saját vérüket, s azt iszogatták volna. Kézrel fogható bizonyítékok nincsenek a kezemen, hogy azt a forrást tagadni tudjam. Csak a magunk gusztusát, észjárását sejtve mondom el halkacskán, hogy ugyan bizony volt a mi egykori elődeinknek annyi eszük, hogy nem a vérüket itták, hanem a vérpiros szlankamenkát! Az előző honfoglalók, ahogy a megcáfolt László Gyulának kicsit mégis örömmel hiszünk, a letelepült és a borászathoz értő bolgárokkal vegyest már a máig ismert szép vörös bort bízvást ismerték, s éltek is vele. Éhség. Világzabálásra való örökös korgás így bennünk lakik máig. S kicsit örököltünk a vérévás szokásából, hiszen bizony isszuk, fogyasztjuk egymását, ha nem is mindig serlegszámra, csak úgy csöppenként. És eszegetjük is egymást, talán erősebb harapásokkal, mint ahogy más nemzetek egykorújai. Vagy ez csak a látszat? Akad egy rakás közmondásunk, ami ide hitel. A szomszéd réjtje mindig zöldebb! A szomszédasszony sokszor szebb.

Hanem visszaóvakodva mondandóm partjaira, sietek, hogy bírálóim nehozy imigyen kieresztelt vadhajtasaimmal újabb fogódzót találjanak rajtam. Vad nézetek ezek! Gyomnövények, bolondító gombok, a kósza észjárás mérgező termései. Konkolyhintés!

De hát hogyan is akarnék én konkolyhintó lenni? Nem azért dajkált föl engem a szülőföld, nem azért szántott, boronált, készített porhanyós magágyakat az előttem járó nemzedék, magát is sokszor ekébe fogva, hogy most a maga elé küldött, meghitelt kölke paréjt, folyondárt, vadcsanalat vessen a haszonnövénynek való, gyümölcsöt termő áldott talajba. S ezt valahányszor értésemre is adja az a közösség, amely úgy engedte el a kezem, hogy menjek előttük, mint csapatai előtt jár a földérintő. Aknamezőkön, tuskésdrótok között.

Hanem visszazaladok már a kiindulási vonalamra, eszem zugaiból bányászom elő világra éhes korunk első rezzeneteit. Valahogy értésünkre esett, hogy a világból annyi a miénk, amennyit abból magunkba tudunk fogadni, s a befogadottból hasznosítani.

Amikor ezt fölfogtuk egykori cimborámmal, máig kenyeres pajtásommal, sebesen nekivágtuk sarkunkat a földnek, hogy most pedig uccu neki, vesd el magad, vigyázz világ, mert bekaplak! Nem sokkal utána sebes vágatában mindjárt földaláltuk a duplalövetű hurkatöltőt, a dohány nélkül is füstölő pipát, a kályhacsőből csinált kupai nagy tő fenekét vizsgáló kukkert. Egy idő múltával fából való periszkóp is a birtokunkba volt, aminek segedelmével zárt kő- és deszkakerítésekben, magas ablakokon be tudtunk kukucskálni, olyan világreszkekbe bámulni, ami tilos lehetett az oktan népeknek. Ezt onnét tudtuk meg, hogy olykor, ha rajtakaptak leskelődéseinken, hát ki is porolták érte a gúnyánkat, amikor mi is benne tartózkodtunk.

Nem szomorodtunk el, bár hetekig hordtuk az elismerés kékjét. Ha a felnőttek aggatják a körműket, akkor valami figyelmükre számottartót cselekedtünk, ha egyelőre nem is tudnak örülni annak. Nyugtázták véleményüket. Lángeszűek! — mondták. Ami a barátomat illeti, nem is jártak messze az igazságtól. Magam mindig csak árnyéka maradtam. Igaz, az árnyék meg az a tulajdonsága, hogy hűséges. Soha árnyékvetőjétől el nem marad. Én sem! Máig együtt járunk, noha nem egyféle kenyérkeresetben mozgolódunk. Magam megmaradtam jámbor egysejtű könyvtárosnak, s annyiban hű a világevési vágyaimhoz, hogy itt aztán van merre tekintgetni. A postások hordják a világra vonatkozó információkat napjában s olyan csomagokban, ha soha egy hunyorításra le nem hunynánk a szemünket, akkor se győznénk a végére járni. A barátom is megmaradt gyerekkori vágyainál. Kibernetikusnak küzdötté föl magát. A legmaibb, holnapibb szakma. Esztét előre tudja olyan radarernyőkkel megnagyobbítani, amivel a csillagos eget firtathatja. S már ott is vagyok a mondandóm legelején. Csinált egy titkos csillagászati rádiót. Vevőkészüléket. Ennek az a leckéje, hogy a csillagokból évmilliók, évezredek, évszázadok óta visszaverődő hullámrezgéseket fölfogja, képekké alakítja át, s megjelelti. Mi több, mágneses szalagokon a feltaláló akarata szerint rögzíti, bármikor újra játszhatja.

Persze nekem, mindenkori árnyékának megmutatja, titkaiba avat. A vevőkészülék gombját úgy csavargatja csillagsugárnyalábról másik csillag sugárcsővájára, ahogy öregapám annak idején detektoros rádiójának kondenzátortárcsáját forgatta állomásról állomásra.

Csak így, a csillagok között tapogatódzva, az a nagy újdonság keletkezik elő, hogy a kívánt korok eseményeit tudjuk megidézni. Csak éppen azt a csillagsugárzást kell az antennánkra csalogatni, amelyik a kiválasztott korszakot lökdéli éppen felénk. Van aztán milliónyi meg milliónyi adóállomás, ahány elérhető csillag az égen.

Ezek minden bennünket érintő időszakot visszavetítenek, ahogy a tükör a napot. Ezzel a szerkentyűvel aztán köllökkori elképzeléseinkhez jutottunk. Azaz, hogy én. Ő nem elégszik meg a pusztá bámulással, ő tovább akar találmányával menni. Meghosszabbított eszével, kezével a második Tejútrendszerben sétálgat, s vallatja a kvarzárók titkait, a pulzálók törvényeit.

Magam földönjáróbb vagyok. Megelégszem Földünk történelmének firtatásával. Amikor szabad a gép, csavargathatom. Élek is vele. S ha már éltem, hogyne dicsekednék el a látottakkal. A mi Tejútunk legtávolabbi csücskéből csillogdál felénk egy még eddig névvel meg nem nevezett csillag. Na, ez kedvemre való mitológiai időt, eseményt lövell a felfogó képernyőre.

Az Olümposz örökké nap sütötte tetején, bercelesében, cédrusainak tisztásain, örökösnek hitt boldogságban heverésznek, sütkéreznek az istenek. Kicsik, nagyok együtt. Hanem Zeusz főisten öreganyja, bizonyos Goria nevezetű vén szipirtyó megirigyelte. Őt még másra tanították a szülei. Töprengett, hogy törhetne borsot ezeknek az örökké szendergő, másra is jobb isteni erőket birtokló tünnyáknak az orruk alá. Gondolt egyet, valami vesztegető ajánlat révén a hasukat süttetők közé küldte a kígyólábú gigászokat. Ezek az undok, ragadmányos testű csüszómászók unos-untalan az istenekhez dörgölték izzadmányukat, s nem lehetett őket elkergetni. Mindig csak fürdeni, mosakodni utánuk. Kellemetlen. Na, csőszöket állítottak. Mikor kire került a sor. A csőszség pedig megalázó. Nem akarta vállalni a legkisebbik isten sem. Ezért példát kellett statuálni. Mikor Atlasz, az ismert kisisten megtagadta a kígyólábú gigászokkal szembeni őrállást, hát arra büntette az istenek tanácsa, hogy dolgozzon. Abban a nagyon fontosabb való időkben lám, még munkával büntettek akár isteneket is! A büntetés neme pedig abban állott, hogy valamelyik ráérő, de a cselekvést is a tenyerében bizsergető isten nagy unalmában fölmarkolt a tengerparton egy marék sarat, nagyjából összegyúrta, s azt mondta rá, hogy Föld. De a Föld, csak úgy álltában árválkodott a tengerparton. Nem vitte semmire. Ráparancsoltak Atlaszra, hogy a vállán hordja, amíg egészen ki nem alakul belőle valami.

Tartsa, hordja, forgassa! Ez a büntetése.

Vitte aztán Atlasz ezer, százezer, több millió éveken által a nyakába tett Földet. De hát az ördög is megunja örökké egy tönkön ülni! Úgy félmillió évenként letette, hogy pihengessen kicsit. Egy ilyen szusszanatnyi időszakban rácsudálkozik Atlasz a sárgolyóra, látja ám, hogy száradozik a teke, itt-ott a nagy vízeségből csücsösodik elő valami kemény kősörény. Megtapogatja, ujjait a hegye megszurta. Úgy nevezte: hegy. Azok lettek. Hegyek.

Őt-hat pihenő után, ahogy a nagy magasságokban járó szelek erősebben száritgatták a sárteke vizeit, egyre érdekesebb arca kezdett lenni a Földnek. Teher volt az Atlasznak, de már érdeklődött a sorsa iránt. Forgatta is, tette egyik válláról a másikra. A szivárványt lövellő vztükrök csillogását külön-külön figyelte. Alakjukat, viselkedésüket.

Egy nagyjából oválisnak tűnő kőmedence nagyon megtetszett neki. Tiszta vizet őrzött, ihatót, hűvöset. Egészen rászokott. Hanem egyszer csak azt veszi észre, hogy a megkedvelt, hegyektől csipkézett szélű, erdők lombjától mohódzó, zöldellő aranyos medencéjében pang a víz. De föltűnt neki. El is dadogta a jelenséget: pang, ó, ni, a! Azóta a földtörténészek nem is nevezik az akkori állapotot másnak, mint Pannonnak.

Aggódott Atlasz, százezer évenként nézegette összeráncolt homlokkal. Eltömködté ő az ovális medence déli végein kiszökdöső utakat gizzel, gazzal, de tartósan nem ért az annak semmit.

Addig-addig szomorkodott, egyszer leteszi válláról a Földet, a kőmedencét csipkés hegyormos szélével leszakítja a helyéről, a tenyerén tartva dajkálja, de már akkor csak a mélyedés legalján lötyögött a tiszta víz. Békák, varangyosak unkoztak benne. Fölháborodva tartotta tenyerén még a Pannon-tenger edényét, azt mondta a békák szava nyomán: ung ung ária, ung ária, mármint hogy az unkák áriája. Ő így értette. Hanem valami szörös fülű népelődök is ott lödörögtek éppen valahol, lesték egy bercelesből a történeteket. Ők úgy értették Atlasz mennydörgésszerű szavaiból, hogy hungeria, hungeria, ami az ő későbbi nyelvükön azt jelentette, hogy éhesek, az éhesek hazája.

Azóta a tudósok is így neveznek bennünket. Hungárusok. Hogy aztán melyik az igazi eredője ennek a mindenütt ismert nevünknek, azt még nem bírtam kiszorítani a csillagokat faggató rádióból, hanem ami késik, nem múlik.

De visszatérve Atlasz műveskedéséhez, hát látom, hogy az ugri-bugri unkákon eliszonyodva egészen megdermedett vagy további félmilliónyi esztendőcskére. Sokáig libegtette a

kezén a kőedényt, hátha tele lenne vízecskével. De csak két kék ér, mint fehér lapon a tintacsöpp, csurdogált a víz. Egyszer akkorát billent Atlasz tenyerén a Pannon-medence, a vastagabb kék ér visszaszaladva nagyot kanyarodott. Azt mondja erre Atlasz: Aujnya, aujnya, aujnya. Amit az akkoriban északról erre vadászgató szibéliusok úgy értelmeztek, hogy a duna, a duna, a duna! Kihagyva belőle a lágy, nyávogó hangokat. Jól van, megvolt a Duna, meg a neve is. Azért kanyarodik, mert Atlasz addig billegette a Pannon-medencét, hogy így elgörbült benne a folyó.

Na, gondolta Atlasz, emez a kis kék vízer meg megint csak, hát honnét jön s hová siet?

És elkezdte lötyögtetni az edényt. Ennek a vízernek is megindult visszafelé futni a szára. Egy helyen, jól fönt, északon, az is megbicsaklott. Elcsodálkozott ezen Atlasz, hogy isszen ez is, isszen ez is, tudniillik úgy értette, hogy nem csak a Duna, de ez is meggörbült. Többször megcsudálva kóstolgatta a kimondott szavakat. Iszen, Isza, Tisza. Így lett neve a kutatott folyónak, Atlasztól eredeztetve, Tisza.

A mai kutatók pedig, hogy ne kanyarnak mondják a Tisza máig is élő legnagyobb könyöklését, hát egyszerűen Tiszakönyöknek írják. S ez bizonyosan így helyes, igaz. Ha valaki kételkedne szavaim hihetőségében, tudománytalanságában, ami a csillagrádióból ismert közléseket illeti, hát van kézzelfoghatóbb argumentumom is. Egy Atlasz nevű tanárember ma is itt tanít Dorozsmán. Azt is meg lehet kérdezni. Nem tagadja meg az őseit, annyi bizonyos.

CSIKÓS ANDRÁS RAJZA